

Tijd voor een nieuwe meldingsnorm

Zorgwekkend gemiste onderwijstijd in het primair onderwijs in Almere

J. E. Roseval-Splinter · S. M. Girwar · K. S. van Dijken · S. Sadrzadeh · E. Ruland

Published online: 9 april 2021

© Bohn Stafleu van Loghum is een imprint van Springer Media B.V., onderdeel van Springer Nature 2021

Samenvatting *Inleiding:* Schoolverzuim is een gezondheidsvraagstuk omdat het negatieve effecten heeft op onder meer de gezondheid en het welbevinden van jongeren. Leerplicht en recht op onderwijs moeten dit tegengaan. Desondanks wordt schoolverzuim niet goed zichtbaar gemaakt. Onderzocht is 1) hoeveel gemiste onderwijstijd wordt gesignaleerd in het basisonderwijs van de Nederlandse gemeente Almere, 2) hoe deze zich verhoudt tot de huidige norm voor het melden van regelmatig (on)geoorloofd gemiste onderwijstijd, en 3) of een focus op bezorgdheid van leerkrachten over het verzuim en de situatie van de leerling voor een betere signalering van zorgwekkend gemiste onderwijstijd zorgt. Bovendien is onderzocht 4) welke factoren gerelateerd zijn aan de verschillende typen verzuim.

Methode: Bij dit beschrijvend onderzoek waren schooldirecteuren, intern begeleiders en leerkrachten van twintig (speciaal)basisonderwijsscholen betrokken. Via vragenlijsten is informatie verkregen over kenmerken van de school, de groep en verzuimleerlingen die op de onderzoeksdag (deels) onderwijstijd misten. De informatie over de leerlingen betrof informatie over één willekeurige schooldag, waarop de vragenlijst werd ingevuld.

Resultaten: De 179 verzuimleerlingen (7,6% van 2.364) hadden 500 gemiste lessen op de onderzoeksdag: 31,2% was ongeoorloofd verzuim, 54,5% was geoorloofd verzuim en 14,3% was overig verzuim. Bij 22,9% bleek de leerkracht bezorgd over het verzuim en over de verzuimleerling (zorgwekkend gemiste onderwijstijd). Het lerarentekort en verzuimbeleid hingen samen met het verzuimtype.

Conclusie: Gemiste onderwijstijd is meer dan schoolverzuim. Verder onderzoek naar een meldingsnorm met meer aandacht voor bezorgdheid is nodig. De ingrepen die het grootste effect kunnen ressorteren zijn het terugdringen van het lerarentekort en het verbeteren van het verzuimbeleid, waardoor ouders, de jeugdgezondheidszorg en leerplicht er gemakkelijker bij kunnen worden betrokken.

Trefwoorden primair onderwijs · onderwijstijd · schoolverzuim · verzuim · leerplicht

Inleiding

Schoolbezoek en het volgen van onderwijs hebben positieve effecten op de gezondheid en het emotioneel welbevinden van jongeren, en op hun economische situatie [1]. Het recht op onderwijs wordt gewaarborgd door de Leerplichtwet, die ouders verplicht hun kinderen in te schrijven en geregeld de school te laten bezoeken. Kinderen die onvoldoende onderwijs volgen, kunnen leerachterstanden oplopen. Ze lopen risico op een bedreigde ontwikkeling, worden thuiszitter of zelfs schoolverlater. Dit effect kan blijvend zijn [2, 3].

Het doel van de jeugdgezondheidszorg (JGZ) is een bijdrage leveren aan gezond en veilig opgroeien van jeugdigen in hun omgeving, bijvoorbeeld school. De JGZ ziet basisschoolkinderen die om verschillende redenen geen onderwijs genieten. Ze zijn niet altijd in

J. E. Roseval-Splinter (✉)
JGZ Almere, Almere, Nederland
j.roseval@jgzalmere.nl

S. M. Girwar, MSc
Afdeling Public Health en Eerstelijngeneeskunde (PHEG),
LUMC – Campus Den Haag, Den Haag, Nederland

Dr. Ing. K. S. van Dijken
GGD Flevoland, Lelystad, Nederland

Dr. S. Sadrzadeh · Dr. E. Ruland
NSPOH (Netherlands School of Public & Occupational
Health), Utrecht, Nederland

beeld bij de leerplichtambtenaar. Uit het *Jaarverslag Leerplicht Gemeente Almere* blijkt dat in het schooljaar 2018–2019 minder dan 1% van alle 3.818 verzuimmeldingen afkomstig is van het primair onderwijs (po) [4]. Het werkelijke verzuim is volgens eerdere onderzoeken veel hoger [5]. Voor het lage meldingspercentage zijn verschillende mogelijke redenen. Ten eerste wordt ongeoorloofd gemiste onderwijstijd pas gemeld door scholen als voldaan is aan de wettelijke norm voor *relatief verzuim*, namelijk ten minste zestien lesuren verzuim in vier achtereenvolgende lesweken zonder geldige reden, óf regelmatig laatkomen. De Leerplichtwet definieert de term ‘regelmatig’ echter niet. Bovendien is de huidige verzuimregistratie gebaseerd op een tijdregistratie en onvoldoende gespecificeerd [4, 6].

Ten tweede zijn meldingscriteria voor geoorloofd verzuim, zoals ziekte, niet gedefinieerd in de wet. Door de huidige registratiewijze zijn cijfers over geoorloofd verzuim niet landelijk beschikbaar [7]. In tegenstelling tot het po wordt ziekteverzuim in het voortgezet onderwijs (vo) vaker gemeld bij de jeugdarts, zoals dat het geval is bij scholen die de methodiek Medische Advisering Ziekgemelde Leerling (M@ZL) toepassen [8].

Ten derde zijn de termen ‘geoorloofd’ en ‘ongeoorloofd’ verzuim niet voldoende dekkend voor alle gemiste onderwijstijd. Schoolverzuim is niet hetzelfde als verzuim van onderwijs. Leerlingen die wel op school zijn, maar geen onderwijs volgen worden niet zichtbaar, terwijl zij onderwijstijd missen.

Vrijwel alle vormen van schoolverzuim zijn ongewenst en een signaal van onderliggende problematiek [9, 10]. Volgens onderzoek zijn de risicofactoren in het vo onder te verdelen in kindfactoren en omgevingsfactoren gerelateerd aan thuis, vrije tijd, hulpverleningstoegang en -kwaliteit, en/of schoolomgevingsfactoren [2, 11]. Volgens Junger-Tas kunnen deze factoren een cumulatief effect hebben, met schooluitval en ontwikkelingsachterstand tot gevolg [11]. In het po verwachten we een vergelijkbaar effect. Aangezien het vo voortbouwt op het po, kan uitval in het po negatieve gevolgen hebben voor het vo [11]. Het is daarom noodzakelijk om verzuim en onderliggende factoren beter te signaleren. Oud-kinderombudsman en Aanjager Thuiszitterspact Marc Dullaert adviseerde de Tweede Kamer om de verschillen tussen ongeoorloofd en geoorloofd verzuim op te heffen [9, 10]. Dit is een mogelijke oplossing. Daarnaast kan uitbreiding van de verzuimregistratie met melding van bezorgdheid over een kind meer inzicht geven in welk verzuim zorgelijk is.

Gemiste onderwijstijd in het po in Almere is onvoldoende zichtbaar en mogelijk speelt de leerplichtmeldingsnorm hierin een rol. Doel van dit onderzoek is om een beter beeld te krijgen van het werkelijke verzuim. De onderzoeksvragen luiden:

1. Hoeveel gemiste onderwijstijd wordt gesignaleerd in het po in Almere?
2. Hoe verhoudt zich dat tot de huidige norm voor het melden van regelmatig (on)geoorloofd gemiste onderwijstijd?
3. Zorgt een focus op bezorgdheid van leerkrachten over het verzuim en de situatie van de leerling voor een betere signalering van zorgwekkend gemiste onderwijstijd?
4. Welke onderliggende factoren (onder te verdelen in school-, groeps- en leerlingkenmerken) zijn gerelateerd aan de verschillende verzuimtypen (geoorloofd, ongeoorloofd en overig)?

Methode

Onderzoeksopzet

In dit beschrijvende onderzoek zijn data verzameld via digitale vragenlijsten. Deze zijn vooraf getest door drie leerkrachten, een directeur en een intern begeleider op een Amsterdamse basisschool, die niet aan het onderzoek deelnamen.

In de periode van 13 januari tot 20 maart 2020 zijn alle 75 basisscholen in de Nederlandse gemeente Almere met dezelfde kerndoelen voor verplichte vakken, zowel reguliere als speciaal basisonderwijs (SBO) scholen, via de schooldirecteuren en/of intern begeleiders (DIRIB) benaderd. Het speciaal onderwijs (so) is in dit onderzoek niet meegenomen, omdat deze scholen minder goed vergelijkbaar zijn aangezien ze andere kerndoelen hanteren en er veel geoorloofd verzuim is vanwege behandeling [12]. De verdeling in Almere is gelijk aan die in heel Nederland: 97% regulier onderwijs en 3% SBO [13].

Deelnemende DIRIB's ontvingen twee online vragenlijsten: een voor de DIRIB over schoolkenmerken en een voor leerkrachten over groeps- en leerlingkenmerken, gebaseerd op de verzuimrisicofactoren [11]. Per schoolgroep reageerde één leerkracht, op een willekeurige schooldag (de onderzoeksdag), op de vragenlijst betreffende die dag en soms terugkijkend naar de voorafgaande periode.

Het onderzoeksprotocol is goedgekeurd door een senior docent-onderzoeker van de NSPOH (Netherlands School of Public & Occupational Health), waar een eigen ethische toetsing heeft plaatsgevonden. Het onderzoek is niet WMO-plichtig omdat er geen herleidbare persoonsgegevens gevraagd werden en niemand aan invasieve handelingen of belastende gedragingen werd blootgesteld. Anonieme verwerking van data werd geborgd door nummercodering van elke school voor de koppeling tussen de vragenlijsten van de DIRIB en de leerkrachten.

Variabelen

Gevraagde schoolkenmerken waren schooltype, schoolgrootte, aantal groepen, aantal leerkrachten,

lerarentekortmaatregelen en het verzuimbeleid: afmeld- en registratiebeleid, beleid bij afwezigheid zonder bericht, mate van verzuimmonitoring en inschakelen van leerplichtambtenaren of JGZ, ook terugkijkend naar de drie maanden voorafgaand aan de onderzoeksdag.

Gevraagde groepsbeeldkenmerken waren groeps-grootte, onder- of bovenbouw, personeelsbezetting binnen de groep, perceptie van de leerkracht van de groep, aantal zorgleerlingen, verzuim en lerarentekortmaatregelen in de vijf schooldagen voorafgaand aan de onderzoeksdag.

Gevraagde leerlingkenmerken betroffen afwezigheidsduur, afwezigheidsreden, verzuim in de vijf schooldagen voorafgaand aan de onderzoeksdag, bezorgdheid van de leerkracht over het verzuim en/of (de situatie) van hun leerling en de vraag of er hulp gezocht was voor deze leerling.

Analyse

Om in de onderzoekspopulatie gemiste onderwijstijd te identificeren is een totaaloverzicht gemaakt, verdeeld in duur, verzuimtype en bezorgdheid. Gemiste onderwijstijd korter dan een uur werd geclusterd tot één lesuur, conform de werkwijze van leerplichtambtenaren [6].

Per verzuimleerling, een leerling met verzuim op de onderzoeksdag, waren meerdere afwezigheidsredenen mogelijk, geclusterd in drie verzuimtypen: ongeoorloofd, geoorloofd en overig. Onder *ongeoorloofd verzuim* werd gerekend: afwezigheid zonder toestemming, luxe verzuim, laatkomen en reden onbekend. *Geoorloofd verzuim* was verlof met toestemming, ziekte, een (para)medische afspraak, bijzonder verlof (bijvoorbeeld privéomstandigheden) en schorsing/verwijdering. Onder *overig* vielen: aangepaste schooltijden of time-out binnen/buiten school. De combinatie van bezorgdheid van de leerkracht om het verzuim en bezorgdheid om de verzuimleerling wordt in dit onderzoek gedefinieerd als *zorgwekkend gemiste onderwijstijd* (ZGO).

Om mogelijke onderliggende factoren te achterhalen zijn de relaties tussen de gevraagde kenmerken en de verzuimtypen onderzocht, en getoetst met de pearson-chi-kwadraattoets. De proporties zijn berekend over het totale aantal afwezigheidsredenen ($n=189$). Dit aantal ligt hoger dan het aantal verzuimleerlingen ($n=179$) omdat per leerling meerdere afwezigheidsredenen konden worden aangegeven.

Voor de vragenlijsten is Microsoft Forms gebruikt met verplichte vragen en voornamelijk vaste antwoordkeuzemogelijkheden. Dataverwerking en analyses zijn uitgevoerd in Microsoft Excel en IBM SPSS 26.0.

Resultaten

Van de 75 aangeschreven scholen deden twintig scholen (inclusief drie SBO-scholen) met in totaal 4.088 kinderen mee aan het onderzoek (26,7%). Er reageerden 106 leerkrachten, die 2.364 kinderen vertegenwoordigen, 11% van de Almeerse leerlingpopulatie in het po.

De meeste leerkrachten (74,5%) beschreven het verzuimbeeld in hun groep als normaal, waarbij ze op de onderzoeksdag terugkeken naar vijf achtereenvolgende schooldagen. Ze beschreven 185 verzuimleerlingen met afwezigheid, van wie zes leerlingen niet zijn geïnccludeerd omdat ze elders onderwijs hadden (extra ondersteuning/uitdaging). Uiteindelijk zijn 179 leerlingen (7,6% van 2.364) geïnccludeerd, met in totaal 189 afwezigheidsredenen, verdeeld over drie verzuimtypen.

De verzuimleerlingen

De onderzoekspopulatie was wat betreft sociaaleconomische status (SES) en onderwijstype vergelijkbaar met de Almeerse leerlingpopulatie.

De meeste van de 179 verzuimleerlingen (86,0%) zaten op scholen met (deels) geautomatiseerde afmeldprocedures. Bij 70% van de twintig scholen ($n=14$) werd het schoolverzuim altijd geregistreerd. Het consequent monitoren van het verzuim gebeurde bij 60% van de scholen ($n=12$) niet. Een hoog percentage van de 179 verzuimleerlingen (64,8%) zat daarmee op een school waar het verzuim op school zelden werd gemonitord.

Van de 179 verzuimleerlingen zat 73,2% op een school die in de voorgaande drie maanden minder dan één keer een verzuimmelding bij de leerplichtambtenaar had gedaan.

Slecht bij 7,3% van de 179 leerlingen werd op school door de DIRIB altijd een melding gedaan van vermoedens van ongeoorloofd verzuim na een ziekmelding: 'Als het kind ziekgemeld is, kunnen wij niets.'

De verzuimleerlingen hadden in de betreffende schoolweek niet te maken met maatregelen door een lerarentekort (88,8%). De meeste leerkrachten (77,4%) hadden geen verklaring voor het verzuimbeeld in hun groep in die betreffende schoolweek; 14,2% noemde ziekte als reden en drie corona (2,8%).

Het verzuim

Voor de 179 verzuimleerlingen rapporteerden de leerkrachten verschillende afwezigheidsredenen, geclusterd in de drie verzuimtypen: geoorloofd verzuim kwam het meest voor (54,5%), gevolgd door ongeoorloofd (31,2%) en overig (14,3%).

Op de onderzoeksdag rapporteerden leerkrachten dat 44,7% ($n=80$) van de 179 verzuimleerlingen minder dan 1 uur afwezig was, 13,4% een uur tot een dagdeel en 41,9% een hele dag. De meeste van deze

Tabel 1 De relatie tussen verzuimtype en de kenmerken van de leerling

kenmerken	ongeoorloofd		geoorloofd		overig gemiste onderwijstijd	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
duur van afwezigheid leerling						
– minder dan 1 uur afwezig	50	59,5	10	11,9	24	28,6
– 1 uur tot dagdeel afwezig	3	12,5	18	75,0	6	12,5
– de hele dag afwezig	6	7,4	75	92,6	0	0,0
leerkracht is bezorgd om het verzuim						
– ja	20	37,7	21	39,6	12	22,6
– nee	39	28,7	82	60,3	15	11,0
leerkracht is bezorgd om (de situatie van) de leerling						
– ja	28	37,8	27	36,5	19	25,7
– nee	31	27,0	76	66,1	8	7,0
indien leerkracht bezorgd was om situatie van leerling						
– werd er geen hulp gezocht	7	41,2	9	52,9	1	5,9
– werd er wel hulp gezocht	21	36,8	18	31,6	18	31,6
totaal 189 afwezigheidsredenen	59	31,2	103	54,5	27	14,3

De percentages zijn berekend over een totaal van 189 redenen voor verzuim (*n*), die gecategoriseerd werden in de drie verzuimtypen. Vergelijking van de kenmerken tussen de verschillende typen verzuim zijn statistisch getoetst met een chi-kwadraattoets. Alleen kenmerken waarvoor tussen de drie verzuimtypen significante verschillen ($p < 0,05$) bestonden zijn in de tabel weergegeven

Tabel 2 Relatie tussen verzuimtypen en zorgwekkende gemiste onderwijstijd (ZGO)

zorgwekkend gemiste onderwijstijd	ongeoorloofd		geoorloofd		overig gemiste onderwijstijd	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
wel ZGO ^a	16	37,2	15	34,9	12	27,9
geen ZGO ^b	43	29,5	88	60,3	15	10,3
totaal 189 afwezigheidsredenen	59	31,2	103	54,5	27	14,3

De percentages zijn berekend over een totaal van 189 redenen voor verzuim (*n*), die gecategoriseerd werden in de drie verzuimtypen. Vergelijking van de kenmerken tussen de verschillende typen verzuim zijn statistisch getoetst met een chi-kwadraattoets. Alleen kenmerken waarvoor tussen de drie verzuimtypen significante verschillen ($p < 0,05$) bestonden zijn in de tabel weergegeven

De combinatie van bezorgdheid om het verzuim en bezorgdheid om de leerling wordt gedefinieerd als zorgwekkend gemiste onderwijstijd (ZGO)

^a Dit is 22,9% van de 179 verzuimleerlingen

^b Dit is 77,1% van de 179 verzuimleerlingen

verzuimleerlingen (55,3%) bleken tevens afwezig in de vijf voorafgaande schooldagen.

Conform de werkwijze van leerplichtambtenaren, die verzuim korter dan een uur als één gemist lesuur beschouwen, hebben de 179 verzuimleerlingen samen ongeveer 500 lesuren gemist [6]. Onder 80 verzuimleerlingen met maximaal 1 uur afwezigheid was 59,5% van de redenen ongeoorloofd. Zie tab. 1.

Bij 57,5% van de 179 verzuimleerlingen had de leerkracht geen zorgen om het verzuim of om de leerling. Bij 38,5% van de verzuimleerlingen was er bezorgdheid over de leerling zelf: gedrag (24,8%), leerproblemen (20,5%), sociaal-emotionele problemen (19,9%) en thuisproblematiek (19,3%). Bij 22,9% van de verzuimleerlingen was er sprake van ZGO, zorgen over het verzuim en zorgen om de leerling. Er bleek een significante relatie te bestaan tussen ZGO en het type verzuim. Zoals zichtbaar is in tab. 2 kwamen bij ZGO vooral ongeoorloofde verzuimredenen voor.

Onderliggende factoren

Uit de analyse bleek dat een aantal onderliggende factoren (school-, groeps- en leerlingkenmerken) signi-

ficant samenhang met het verzuimtype (zie tab. 3). Bezorgdheid van leerkrachten over het verzuim rapporteerde men vaker bij geoorloofd verzuim, terwijl bezorgdheid om de (situatie van de) verzuimleerling eerder bij ongeoorloofd en overig verzuim werd gerapporteerd.

Geoorloofd verzuim was frequenter dan ongeoorloofd en overig verzuim aanwezig bij vijf of meer lerarentekortmaatregelen ($p < 0,10$), uitsluitend telefonische afmeldprocedures ($p < 0,05$) en structurele verzuimmonitoring ($p < 0,05$). Er was significant meer ongeoorloofd verzuim bij geautomatiseerd afmelden en verzuimmonitoring.

Beschouwing

Het doel van dit onderzoek was een beter beeld krijgen van 1) de hoeveelheid gemiste onderwijstijd op de basisscholen van de gemeente Almere, 2) hoe de hoeveelheid gemiste onderwijstijd zich verhoudt tot de huidige leerplichtnorm voor het melden van regelmatig (on)geoorloofd verzuim, en 3) of een focus op bezorgdheid tot een verbetering leidt van het signaleren van zorgwekkend gemiste onderwijstijd. Aanvul-

Tabel 3 Relatie tussen verzuimtypen en kenmerken van de school en groep

kenmerk	ongeoorloofd		geoorloofd		overig gemiste onderwijstijd	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
schoolbeleid met betrekking tot						
– wijze van afmelden						
a. geautomatiseerd	18	45,0	19	47,5	3	7,5
b. telefonisch	6	23,1	19	73,1	1	3,8
c. gecombineerde wijze	35	28,5	65	52,8	23	18,7
– verzuimmonitoring						
a. verzuim wordt altijd gemonitord	19	28,4	43	64,2	5	7,5
b. verzuim wordt soms gemonitord	33	35,9	47	51,1	12	13,0
c. verzuim wordt nooit gemonitord	7	23,3	13	43,3	10	33,3
– betrekken JGZ bij ziekteverzuim ^a						
a. en bij advisering met betrekking tot aangepaste lesrooster voor een leerling	55	34,4	85	53,1	20	12,5
b. en bij advisering in het zorgadviesteam	4	13,8	18	62,1	7	24,1
– bij afwezigheid zonder bericht ^b						
a. leerkracht betreft administratie erbij	38	32,8	69	59,5	9	7,8
b. leerkracht betreft DIRIB erbij	13	40,6	14	43,8	5	16,6
c. leerkracht betreft beide erbij	5	15,2	15	45,5	13	39,4
perceptie van de groep door leerkracht						
a. leuke groep	25	39,7	35	55,6	3	4,8
b. leuke groep met uitdaging	34	27,0	68	54,0	24	19,0
totaal 189 afwezigheidsredenen	59	31,2	103	54,5	27	14,3

De percentages zijn berekend over een totaal van 189 redenen voor verzuim (*n*), die gecategoriseerd werden in de drie verzuimtypen. Vergelijking van de kenmerken tussen de verschillende typen verzuim zijn statistisch getoetst met een chi-kwadraattoets. Alleen kenmerken waarvoor tussen de drie verzuimtypen significante verschillen ($p < 0,05$) bestonden zijn in de tabel weergegeven

^a De school kan de jeugdgezondheidszorg (JGZ) betrekken bij de advisering bij bijvoorbeeld het maken van een re-integratieplan voor een leerling en in het zorgadviesteam met betrekking tot de situatie en de hulpvraag van een leerling

^b Hier zijn acht afwezigheidsredenen niet geïncludeerd waarvan niet bekend was wie de leerkracht betrokken had bij een leerling die zonder bericht niet verscheen

lend werd de samenhang tussen school-, groeps- en leerlingkenmerken en verzuimtype onderzocht.

Gemiste onderwijstijd

Uit dit onderzoek bleek op één onderzoeksdag bij 7,6% van de onderzoekspopulatie sprake van verzuim te zijn geweest, wat neerkomt op ongeveer 500 gemiste lessen. Van de verzuimleerlingen had 54,5% geoorloofd verzuim, 31,2% ongeoorloofd en 14,3% overig. Dit is vergelijkbaar met eerder onderzoek op het vo: totaal 7,9% relatief verzuim, waarvan 64% geoorloofd en 36% ongeoorloofd [5]. Op basis van deze vergelijking is te verwachten dat de verzuimmeldingen vanuit het po een hoger aandeel dan 1% van het totaal aantal verzuimmeldingen uitmaakt.

De huidige meldingsnorm voor ongeoorloofd verzuim, 16 lessen gedurende vier aaneengesloten schoolweken, is terug te rekenen naar 48 minuten per schooldag. Een aanzienlijk deel van de leerlingen in dit onderzoek bleek op de betreffende dag minder dan 1 uur afwezig met een ongeoorloofde reden. Het is niet bekend of dit beeld ook in vier schoolweken zichtbaar is.

Meldingsnorm en bezorgdheid

Uit het onlangs gepubliceerd rapport *Schoolverzuim aanpakken, een wetenschappelijke onderbouwing* blijkt dat de huidige verzuimregistratie niet alle vormen van gemiste onderwijstijd, noch de aanwezigheid van bezorgdheid zichtbaar maakt [14].

Om schoolverzuim terug te dringen, is het noodzakelijk om inhoudelijk zichtbaar te maken wat er aan gemiste onderwijstijd ten grondslag ligt [15]. Met het opheffen van het verschil tussen ongeoorloofd en geoorloofd verzuim en de focus op bezorgdheid, kunnen meer leerlingen die extra aandacht nodig hebben tijdig worden gesignaleerd [12]. Dit sluit nauw aan bij de JGZ-preventieagenda en de Methodische Aanpak Schoolverzuim (MAS) van leerplichtambtenaren, waarbij de nadruk ligt op zorg in plaats van handhaven [16, 17].

In dit onderzoek bleek bij 22,9% van de 179 verzuimleerlingen sprake van ZGO. De benaming 'zorgwekkend gemiste onderwijstijd' behelst meer dan 'niet-regelmatig schoolbezoek', het betreft zorgwekkend onderwijsverzuim en zorg om de leerling. Het staat los van het voldoen aan de Leerplichtwet en sluit beter aan bij MAS, de JGZ-preventieagenda en de behoefte van DIRIB's om bij het melden een eigen afweging te maken [16–18].

Onderliggende factoren

De factoren die samenhangen met verzuim geven aanknopingspunten voor verbeteringen. Uit de literatuur blijkt dat een lerarentekort in het vo bijdraagt aan verzuim en dat terugdringen noodzakelijk is [19, 20]. In dit onderzoek is eveneens te zien dat er bij veel lerarentekortmaatregelen sprake was van meer gemiste onderwijstijd. Opvallend is dat scholen zonder maatregelen, meer ongeoorloofd verzuim rapporteerden. Het is van belang dat scholen zich bewust zijn van dit verband.

Een sluitende registratie blijkt een beschermende factor. Scholen met geen/weinig verzuimmonitoring meldden beduidend meer gemiste onderwijstijd. Dit beeld komt overeen met de literatuur [20]. Bij uitsluitend telefonisch afmelden, structureel verzuimmonitors en het betrekken van de DIRIB bij afwezigheid zonder bericht bleek er minder ongeoorloofd verzuim te zijn.

De meeste DIRIB's in dit onderzoek hadden in de drie maanden voorafgaand aan de onderzoeksdag geen verzuim gemeld bij de leerplichtambtenaar en deden zelden een melding als ze ongeoorloofd verzuim vermoedden bij ziekteverzuim. Volgens de PO-Raad heeft 45% van de po-scholen in het schooljaar 2018–2019 nooit verzuim gemeld [21]. De overheid, leerplichtambtenaren en de JGZ proberen scholen te stimuleren om meer te melden en de JGZ er meer bij te betrekken [4, 16, 17].

Uit de literatuur wordt niet-melden deels verklaard door het schoolbeleid, gebrek aan kennis over regelgeving, weinig aandacht voor verzuim, matige samenwerking met leerplichtambtenaren en het maken van een eigen afweging om wel/niet te melden door DIRIB [18]. Er is verder onderzoek nodig naar de belemmeringen om te melden.

Beperkingen

Dit onderzoek kent enkele beperkingen. Gezien de beschikbare middelen werd gekozen om per groep van slechts één willekeurige dag het verzuim in beeld te brengen, de onderzoeksdag. Daarnaast zijn ouders en leerlingen niet actief betrokken bij dit onderzoek. Verder is niet onderzocht of er terecht geen bezorgdheid was bij 57,5% van de verzuimleerlingen. Het is daarom noodzakelijk om verdiepend onderzoek te doen.

Er waren gedurende het onderzoek maar zeven coronabesmettingen in Flevoland [22]. Slechts 2,8% van de leerkrachten benoemde corona als mogelijke verklaring voor het verzuimweekbeeld. Er mag aangenomen worden dat de corona-uitbraak de resultaten van dit onderzoek niet heeft beïnvloed.

Conclusie

Kinderen hebben recht op onderwijs en dat is meer dan alleen schoolbezoek. Gezien de negatieve (gezondheids)effecten is gemiste onderwijstijd onwenselijk en moet verzuim worden teruggedrongen.

Op één dag werden bij 7,6% van 2.364 leerlingen in het po van Almere 500 lessen aan gemiste onderwijstijd gesignaleerd. Een aanzienlijk deel bleek minder dan 1 uur met een ongeoorloofde reden afwezig. Geoorloofd verzuim kwam het meest voor en daarnaast viel een flink deel onder overig verzuim. Tevens bleek er bij 38,5% bezorgdheid te bestaan om (de situatie van) de verzuimleerling en bij 22,9% bleek de leerkracht bezorgd over het verzuim en over de verzuimleerling (ZGO).

Verder onderzoek is nodig naar een meldingsnorm die bijdraagt aan het tijdig signaleren van zorgwekkend verzuim en beter aansluit bij de behoefte van het onderwijs om verzuim te melden. Bezorgdheid als criterium moet vertaald worden in een praktische werkwijze voor scholen. De ingrepen die het grootste effect kunnen ressorteren zijn terugdringing van het lerarentekort en verbetering van het verzuimbeleid, waardoor ouders, leerplicht en de JGZ er gemakkelijker bij kunnen worden betrokken.

Literatuur

1. Traag T. Early school-leaving in the Netherlands. A multidisciplinary study of risk and protective factors explaining early school-leaving. Den Haag: CBS; 2012.
2. Vanneste Y. Reported sick from school. A study into addressing medical absenteeism among students [Proefschrift]. Maastricht: Universitaire Pers Maastricht; 2015.
3. Theunissen-Lammers MJ. Stay in or drop out. The pathway to school dropout, a public health perspective. Maastricht: Universiteit Maastricht; 2016.
4. Gemeente Almere. Jaarverslag Leerplicht gemeente Almere. Schooljaar 2018/2019. Almere: Gemeente Almere; 2019.
5. NIPO het marktonderzoeksinstituut. IB/RL. Rapport Schoolverzuim in het Voortgezet Onderwijs. NIPO A9286. Amsterdam: NIPO; 2002.
6. Ingrado. Verzuim.. <https://www.ingrado.nl/onderwerp/verzuim>. Geraadpleegd op: 11 dec 2020.
7. AJN. Bijlage: onderbouwing van het standpunt schoolverzuim. 2018. <https://ajnjeugdartsen.nl/standpunt/standpunt-aanpak-schoolverzuim/>. Geraadpleegd op: 11 dec 2020.
8. Vanneste Y, Goor LAM van de, Feron F. Gemiste lessen, gemiste kansen. Rol voor de publieke gezondheidszorg bij ziekteverzuim van jongeren. NTvG. 2016;160:D398.
9. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Kamerbrief. Stand van zaken thuiszitters. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; 2019. pag. 15.
10. Dullaert M. De kracht om door te zetten. Hoe kunnen we de impasse rondom thuiszitters doorbreken? Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; 2019.
11. Baat M de. Beschermende en risicofactoren voor schoolverzuim. Utrecht: NJI; 2009.

12. Rijksoverheid. Speciaal onderwijs.. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/speciaal-onderwijs>. Geraadpleegd op: 11 dec2020.
13. Dienst Uitvoering Onderwijs. 07. Prognose aantal leerlingen (bo en sbo).. https://www.duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/po/leerlingen-po/bo-sbo/prog-7.jsp (Gecreëerd: 14 jul 2020). Geraadpleegd op: 11 dec2020.
14. Sleuwen W van, Heyne D. Schoolverzuim aanpakken. Een wetenschappelijke onderbouwing. Utrecht: NJI; 2020.
15. Tienen I van, Rooks S de, Boer A de. Spijbelen onder scholieren: de rol van een zorgsituatie thuis. Tijdschr Gezondheidswet. 2020;98:9–17.
16. Ingrado. Methodische Aanpak Schoolverzuim MAS. Rotterdam: Ingrado; 2017.
17. Nederlands Centrum Jeugdgezondheidszorg, AJN Jeugdartsen Nederland, GGD GHOR, et al. Aanpak van schoolverzuim. Actieplan voor de jeugdgezondheidszorg. Meerjarenprogramma 2017-2020. Amsterdam: Nederlands Centrum Jeugdgezondheidszorg; 2017.
18. Eimens T, Hilken T, Roelofs M. Rapport Leerplicht in het primair onderwijs. Nijmegen: KBA Nijmegen; 2018.
19. Inspectie van het onderwijs. Oplopende lerarentekort bedreiging voor gelijke kans in het onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/staat-van-het-onderwijs/trends-in-het-onderwijs/leraren-en-lerarentekort/oplopend-lerarentekort-bedeiging-voor-gelijke-kansen-in-het-onderwijs>. Geraadpleegd op: 11 dec2020.
20. Berends I, Diest H van. Schoolverzuim verklaard. Een overzicht van protectieve en risicofactoren. Duivendrecht: PIResearch; 2014.
21. PO-Raad. Schoolverzuim melden.. <https://www.poraad.nl/nieuws-en-achtergronden/schoolverzuim-melden> (Gecreëerd: 21 februari 2020). Geraadpleegd op: 11 dec2020.
22. GGD Flevoland. COVID-19-overzicht Flevoland. Cumulatieve aantallen. 2020. <https://www.ggdfflevoland.nl/Professionals/cijfers-coronavirus>. Geraadpleegd op: 11 dec2020.

J.E. Roseval-Splinter, arts Maatschappij & Gezondheid, jeugdarts KNMG

S.M. Girwar, onderzoeker

Dr. ing. K.S. van Dijken, onderzoeker

Dr. S. Sadrzadeh, arts Maatschappij & Gezondheid

Dr. E. Ruland, arts Maatschappij & Gezondheid